

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИКИ ТА МЕТОДИ ОЦІНКИ

У статті проводиться аналіз сучасних методик оцінки економічної стійкості підприємств, у результаті чого доведено існування актуальної проблеми оцінки економічної стійкості підприємств промисловості України. Визначено переваги та недоліки методів останньої.

Ключові слова: економічна стійкість, фінансова стійкість, методики оцінки, методи оцінки, промислове підприємство.

У сучасних умовах політичної та економічної нестабільності оптимізація діяльності підприємств промисловості України потребує вирішення комплексу проблем.

Огляд чинних сучасних методик оцінки економічної стійкості підприємства (далі ЕС) має практичне значення та вимагає їх аналітичного порівняння. Вдосконалення методології оцінки ЕС підприємств промисловості, виявлення переваг та недоліків наявних методик є проблемами методичного, теоретичного та практичного характеру, що потребує досліджень.

Для діагностики ЕС промислових підприємств перш за все необхідна така методика аналізу, яка була б адаптована до сучасних умов господарювання, задовольняла інформаційні потреби більшості споживачів інформації, висвітлювала реальне становище підприємства.

Встановлення нормативних значень показників-індикаторів ЕС як загалом для підприємств України, так і зокрема для підприємств промисловості є певною методичною проблемою, адже різні джерела вказують на зовсім різні нормативні значення одних і тих самих показників.

Розробками методик аналізу ЕС займалось досить багато провідних вчених України та зарубіжжя. В останні п'ять років значний внесок зробили Брагінець А. М., Ванієва Е. А., Галушко Б. В., Іванов В. Л., Коваленко К. В., Костирко Р. О., Коцюба О. С., Любченко Н. Л., Максимова Л. В., Мохонько Г. А., Новоселецький О. М., Орехова К. В., Проценко Н. Б., Семененко І. М., Сергеева О. В., Сизоненко О. А., Сокіл О. Г., Харитонов О. С., Шатунова Т. О., Ячменева В. М. У їх доробку особливу увагу присвячено аналізу фінансової стійкості. Зокрема питаннями аналізу та оцінки ЕС промислових підприємств займалась вчені Галушко Б. В., Іванов В. Л., Максимова Л. В., Проценко Н. Б., Семененко І. М., Сизоненко О. А., Шатунова Т. О., Ячменева В. М.

Незважаючи на розробленість методик аналізу стійкості економічного суб'єкта, багато питань залишаються невідрішеними, зокрема питання аналізу ЕС промислових підприємств. Цей факт спонукає нас до проведення подальших теоретико-методичних та практичних досліджень у цьому науковому напрямку та розробки власної методики.

Єдиної системи показників, як і єдиної методики, яка

б характеризувала ЕС суб'єктів господарювання, не існує. Найбільш поширені методики аналізу економічної стійкості стосуються інтегральної оцінки та коефіцієнтного аналізу. Крім того, методики розрахунку відносних показників стійкості мають відмінності, також спостерігається зайве їх дублювання.

Мета статті – дослідження та порівняння сучасних методик та методів оцінки економічної стійкості підприємств.

Методика аналізу в економічному розумінні – це сукупність певних методів, способів, прийомів та правил, які використовуються для досягнення поставленої мети. Розуміння методу в економічному сенсі – це сукупність способів, прийомів, правил та операцій теоретичного та практичного характеру для вивчення та аналізу економічних процесів та явищ.

Отже, в наукових публікаціях і на практиці оцінка економічної стійкості (ЕС) як загалом господарюючих суб'єктів, так і зокрема підприємств промислової галузі звужується до оцінки його фінансового стану, що не є правильним, оскільки фінансові показники не дають повного уявлення про діяльність підприємства, а тільки вказують на кінцевий результат. Окрім фінансових ресурсів, підприємство має кадрові, виробничо-технічні, інформаційні, які є також вагомими чинниками для забезпечення ЕС підприємства. Разом з тим, ми не заперечуємо, що першочерговим при аналізі ЕС має бути визначення типу фінансової стійкості промислового підприємства. Цю оцінку можливо провести досить оперативно за допомогою такого джерела інформації, як фінансова звітність, яка, зауважимо, є доступною для різних категорій користувачів інформації.

Традиційно існує декілька підходів до оцінки типу фінансової стійкості підприємства: коефіцієнтний, інтегральний та агрегатний. Коефіцієнтний метод ґрунтується на обчисленні певного набору економічних показників. Вважається, що коефіцієнтний підхід має низку недоліків. Зокрема значення коефіцієнтів для кожного підприємства може бути різним, залежно від багатьох факторів, що обумовлює неоднозначність висновків, викривлення інформації у результаті їх суб'єктивного оцінювання. Також коефіцієнтний метод є достатньо трудомістким.

Досить цікавим і змістовним є інтегральний метод визначення фінансової стійкості підприємства, який базується на визначенні стійкості шляхом зважування

базових фінансових коефіцієнтів на відповідні вагові коефіцієнти та наступного визначення узагальнюючої оцінки шляхом додавання або перемноження отриманих результатів. Але, незважаючи на простоту обчислення, ця методика тяжіє до системи індикаторів фінансової стійкості, методичний інструментарій яких є проблемним.

Агрегатний підхід визначення типу фінансової стійкості базується на визначенні абсолютних показників, якими є вид джерел фінансування запасів та витрат підприємства. За допомогою трикомпонентного показника підприємство може бути охарактеризоване одним із типів фінансової стійкості: абсолютно стійкий, нормально стійкий, нестійкий та кризовий стан. Цей підхід для нас є найближчим, але він потребує удосконалення і має враховувати специфіку підприємств.

Ми вважаємо, що будь-який аналітичний процес має здійснюватись за уніфікованою методикою, розробленою та адаптованою для окремих галузей економіки України. При цьому нормативні значення, які є необхідними для оцінки результатів аналізу, повинні бути розроблені окремо для кожної галузі, адже кожна має свої особливості і що для одної є прийнятним, те для іншої зовсім ні. Ми припускаємо, що нормативні значення, наприклад, для промисловості можуть бути не суто нормативними, а варіюватись у певному допустимому діапазоні. Тому питання аналізу ЕС промислового підприємства виходять за межі наявного теоретичного базису.

Єдиним схожим коефіцієнтом, який використовується у всіх методиках аналізу ЕС – це коефіцієнт автономії (він також має назву: коефіцієнт незалежності, фінансової стійкості, концентрації власного капіталу). Ми погоджуємось, що для визначення ступеня незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування визначати цей коефіцієнт необхідно, але водночас вважаємо, що нормативне значення 0,5 не є прийнятним для підприємств промисловості.

Щодо джерел інформації, необхідних для аналізу економічної стійкості промислового підприємства, то ними, безумовно, залишаються фінансова та статистична звітність підприємства, яка з одного боку нібито є публічною, а з іншого - важкодоступною. Для більш детальної оцінки ЕС, зокрема для оцінки збутової, інформаційної, інноваційної стійкості, потрібна внутрішня інформація, яка, на жаль, становить комерційну таємницю підприємства.

Вважаємо, що необхідно більш детально розглянути підходи до аналізу та оцінки ЕС промислових підприємств. Для дослідження особливостей аналізу та оцінки ЕС важливо оглянути основні напрямки, запропоновані науковцями та методи розрахунку показника ЕС. У таблиці 1 наведений огляд методик аналізу ЕС для промислової галузі та підприємств інших галузей. Успішне їх використання, на нашу думку, залежить від розуміння та визначення переваг і недоліків.

Для того, щоб визначити характерні ознаки сучасних методів та винайти власний підхід, проведемо порівняння методів оцінки ЕС, запропонованих різними фахівцями для підприємств промислової галузі. Для цього встановимо сутність методів, їх переваги та

недоліки з допомогою таблиці 2.

Отже, метод нечіткої логіки в економічному аналізі використовується досить недавно. Він є альтернативою наявним методам прогнозування та планування в економіці. Але в методі нечіткої логіки є досить суттєвий недолік – людський фактор, а саме - вхідний набір правил визначається експертом-людиною та може виявитись неточним та суперечливим, а також не відповідати дійсності.

Також необхідно зазначити, що в економічній літературі досить часто зустрічається поєднання методик економічно-фінансової стійкості з методикою ймовірності настання банкрутства. Найпоширенішими методиками ймовірності настання банкрутства є методики: Е. Альтмана, У. Бівера, М. Гольдера, Ж. Конана, Р. Ліса, Г. Спрінгейта, Дж. Таффлера, та інші. Всі вищезазначені методики містять визначення ймовірності банкрутства за допомогою дискримінантних моделей, тобто розрахунку інтегрального показника. Методики розрахунку інтегрального показника ймовірності банкрутства досить схожі на методики розрахунку інтегрального показника економічної стійкості. Проведений аналіз зарубіжних методик ймовірності банкрутства дав змогу зробити висновок, що вони не можуть застосовуватись для українських підприємств, бо: по-перше, вагові коефіцієнти показників розраховані на базі аналітичних спостережень інших країн і не відповідають дійсності української економіки; по – друге, моделі не враховують особливості бухгалтерського обліку, оподаткування, інфляційних процесів в Україні. Також зазначені нормативи зарубіжних методик майже недосяжні для підприємств України.

Безумовно, українськими вченими також розроблено декілька методик діагностики настання ймовірності банкрутства, які адаптовані до вітчизняної економіки, розроблені на основі аналізу статистичних даних України. Це, насамперед, відомі методики Сайфулліна-Кадикова, О. Терещенка. Незважаючи на переваги цих методів, їх недоліками є вузька класифікація фінансового стану підприємства (задовільний, незадовільний стан), що не дозволяє адекватно оцінити ймовірність банкрутства.

Сучасні умови господарювання вимагають удосконалення чинних методик та методів оцінки економічної стійкості.

Дослідження різних методичних підходів оцінки економічної стійкості підприємств різних галузей економіки України, зокрема підприємств промисловості, показали, що кожний окремо взятий метод має як переваги, так і певні недоліки. Різноманітність показників аналізу ЕС, відмінність у їх методиках розрахунку та варіативність нормативних значень вказують на нерозробленість стандартної методики для України, до того ж у більшості методик відсутня диференціація показників відносно галузей народного господарства. Відсутність нормативних значень показників для різних галузей народного господарства демонструє також певні методичні проблеми.

Перспективами подальших досліджень є розроблення методики оцінки економічної стійкості для підприємств судноремонту та суднобудування.

Таблиця 1. Огляд методик аналізу економічної стійкості*

Автор, період	Зони (класи) класи ЕС	Напрямки аналізу (етапи)
1	2	3
Аналіз економічної стійкості промислових підприємств		
Зайцев О. Н. [3], 2007р.	Не визначені	Визначені три блоки та десять кроків: 1. Аналітичний (збір вихідної інформації її аналітична обробка та обґрунтування еталонних рішень); 2. Розрахунково-аналітичний (оцінка стійкості підсистем та підприємства загалом, коригування стратегії розвитку і тактики підприємства); 3. Моделювання (розробка варіантів бізнес-плану для забезпечення економічної стійкості з урахуванням змін зовнішнього середовища та можливостями фінансування, перевірка відповідності розрахункових показників заданим параметрам та підсумковою оцінкою економічної стійкості)
Ячменьова В. М. [12], 2008 р.	Не визначено	Етапи аналізу пов'язані з оцінкою чотирьох характеристик підприємства: конкурентоспроможність, надійність, адаптивність та цілісність.
Проценко Н. Б. [8], 2008 р.	Визначено зони збитковості, беззбитковості та рівні ЕС (високий, середній, низький, дуже низький, збитковий)	Для оцінки рівня ЕС запропоновано визначення рівня чистого доходу, витрат підприємства та показників ЕС (поріг беззбитковості, коефіцієнт економічної стійкості та рівень безпеки).
Клюс Ю. І. [5], 2010 р.	Чотирибальна система оцінки економічної стійкості: відмінно, добре, задовільно, незадовільно.	Три етапи комплексної оцінки економічної стійкості: 1. Збір та аналітична обробка початкової інформації. 2. Обґрунтування системи показників та їх класифікація. 3. Оцінка економічної стійкості за чотирибальною системою.
Іванов В. Л [4], 2010 р.	Визначено три рівні економічної стійкості: допустимий, критичний та катастрофічний.	Етапи проведення аналізу ЕС не визначені. Запропонований комплекс показників, який базується на принципах структурно-ієрархічного підходу. Запропоновано проведення аналізу впливу чинників економічного ризику.
Шамрін Р. В. [11], 2010 р.	Зони стійкості: стійка, відносно стійка, кризова, катастрофічна	Вісім етапів: 1. Вибір індикаторів ЕС; 2. Ранжування індикаторів за ступенем важливості; 3. Ретроспективна оцінка експертами індикаторів стійкості; 4. Аналіз стану підприємства на основі фінансових показників діяльності підприємства; 5. Формування бази знань; 6. Визначення порогових значень індикаторів ЕС; 7. Оцінка експертами поточних значень індикаторів ЕС; 8. Аналіз результату оцінки стану ЕС підприємства.
Григорська Н. П. [2], 2011 р.	Зони стійкості: низька, середня, висока. Стани ЕС: надзвичайно стійкий, абсолютно стійкий, прийнятний, допустимий та кризовий.	Даних немає
Хомяченкова Н. А. [10], 2011 р.	Вісім класів економічної стійкості. Класи (стійкий розвиток): абсолютний; високий, нормальний, середній, слабо стійкий, нестійкий, критичний, кризовий)	Визначено п'ять етапів : 1. Формування оцінки стійкості розвитку підприємства; 2. Якісний та кількісний аналіз факторів зовнішньої та внутрішньої стійкості; 3. Оцінка та аналіз рівня стійкості розвитку підприємства, визначення класу стійкості; 4. Розробка основ для управлінських рішень, коригування цілей, функцій, принципів і методів управління стійкістю розвитку; 5. Оформлення аналітичної звітності.

Продовження таблиці 1

1	2	3
Аналіз економічної стійкості інших галузей народного господарства		
Сергеева О. В. [9], 2009 р.	Зони: абсолютно стійка, достатня, припустима, гранично припустима та кризова	Визначено сім етапів для аналізу ЕС торговельного підприємства: <ol style="list-style-type: none"> 1. Формування системи часткових показників за видами бізнес-процесів; 2. Обґрунтування нормативної бази порівняння та стандартизація часткових показників оцінки ЕС; 3. Розрахунок значущості (ваги) кожного бізнес-процесу у загальній оцінці економічної стійкості та окремих часткових показників у кожному блоці, яка визначалася експертним шляхом за допомогою методу аналізу ієрархій; 4. Розрахунок узагальнюючих показників економічної стійкості підприємства за видами бізнес-процесів; 5. Обчислення інтегрального показника економічної стійкості; визначення зони ЕС; 6. Визначення динаміки рівня ЕС і характеру економічного розвитку; 7. Визначення інтервалу адаптації процесу управління економічною ЕС.
Ванієва Е. А. [1], 2009 р.	Не визначено.	Для будівельної галузі. Застосовується <u>метод інтегрування</u> десяти показників виробничої стійкості, восьми показників соціально-трудова стійкості, дев'яти показників фінансової стійкості, десяти показників ділової активності та ринкової стійкості, одинадцяти показників організаційно-економічної стійкості, одного показника інноваційного розвитку і трьох показників, що відображають ефективність зростання.
Махонько Г. А. [7], , 2009 р.	Акцент на стратегічну стійкість, яка має рівні: динамічний, стабільний, прийнятний, нестійкий, кризовий	Визначено шість етапів аналізу для підприємств видавничо-поліграфічної галузі: <ol style="list-style-type: none"> 1. Підготовчий (визначення цілі, задач аналізу, підсистем та критеріїв оцінювання, розробка індикаторів та показників оцінювання); 2. Планування та збір інформації (визначення джерел, виконавців та збір інформації); 3. Аналітичний етап (оцінювання рівнів підсистем стратегічної стійкості); 4. Отримання узагальнюючого показника на базі багаторівневої нечіткої моделі; 5. Нейромережеве прогнозування рівня стратегічної стійкості; 6. Надання рекомендацій щодо забезпечення стратегічної стійкості підприємства.
Коцюба О. С. [6], 2009 р.	Роди ЕС: стійкість першого та другого роду. Визначено градації фінансової стійкості: переабсолютний, абсолютний, нормальний, передкризовий, кризовий	Не визначено Використовується інтервальний та нечітко-множинний аналіз.

* Систематизовано автором

Таблиця 2. Порівняння методів оцінки економічної стійкості промислового підприємства *

Метод	Прихильники методу (автори)	Сутність методу	Переваги методу	Недоліки методу
Інтегральний	Зайцев О. Н., Іванов В. Л., Хомяченкова Н. А., Проценко Н. Б., Григорська Н. П., Кроленко М. С., Клюс Ю. І.	Оцінка відбувається шляхом зважування базових коефіцієнтів на відповідні вагові коефіцієнти. Для визначення інтегрального показника значення групових показників додається або перемножується.	не потребує інформації конфіденційного характеру; незначна кількість обчислень; не передбачає високого рівня деталізації.	дозволяє отримати тільки кількісну характеристику ЕС;
Евристичний (логічний)	Ячменьова В. М., Шамрін Р. В.	Розраховується комплексний показник економічної стійкості на основі опитувань експертів за характеристиками функціональних підсистем. Застосовується метод нечіткої логіки.	враховуються внутрішні та зовнішні індикатори ; наявність єдиного підходу до подання вхідних показників. універсальність та можливість використовувати для будь-якої галузі; метод нечіткої логіки близький до людських міркувань.	- вхідний набір правил визначається експертом-людиною та може виявитися неточним та суперечливим, а також не відповідати дійсності

*Систематизовано автором

Список літератури

1. Ванієва, Е. А. Механізм оцінки економічної стійкості будівельної галузі [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04/ Е. А. Ванієва.- Сімферополь, 2009.- 21 с.
2. Григорська, Н. П. Мультипликативний ефект економічної стійкості [Текст] / Н. П. Григорська // Економічний простір . - №52/1. - 2011. - С.229-236.
3. Зайцев, О. Н. Оценка экономической устойчивости промышленных предприятий [Текст] : автореф. дисс. на соискание ученой степени кандидата экономических наук: спец. 08.00.05/ О. Н. Зайцев. – Хабаровск, 2007.- 23 с.
4. Іванов, В. Л. Управління економічною стійкістю промислових підприємств [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04/ В. Л. Іванов .- Луганськ, 2010.- 26с.
5. Клюс Ю. І. Розробка підходу до комплексної оцінки економічної стійкості машинобудівного підприємства [Електронний ресурс] / Ю. І. Клюс // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2010. – №11(153) – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VsUNU/2010_11_1/Kljus.pdf.
6. Коцюба Олексій Станіславович. Механізм та аналітико-інструментальні засоби забезпечення економічної стійкості підприємства [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / О. С. Коцюба. – Київ, 2009. – 22 с.
7. Махонько Г. А. Оцінювання стратегічної стійкості підприємств видавничо-поліграфічної галузі в умовах нестабільного ринкового середовища [Електронний ресурс] / Г. А. Махонько // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". – 2009. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=24>.
8. Проценко Н. Б. Організаційно-економічний механізм забезпечення довгострокової економічної стійкості промислових підприємств [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04. / Н. Б. Проценко. – Донецьк, 2008.- 20с.
9. Сергеева О. В. Управління економічною стійкістю торговельного підприємства [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.04 / О. В. Сергеева . – Донецьк, 2009.-23с.
10. Хомяченкова Н. А. Механізм інтегральної оцінки устойчивости развития промышленных предприятий [Текст] : автореф. дисс. на соискание ученой степени кандидата экономических наук: спец. 08.00.05/Н.А. Хомяченкова. – Москва, 2011,- 21 с.
11. Шамрін, Р. В. Розробка методик оцінки економічної стійкості підприємств [Текст] / Р. В. Шамрін // Вісник Запорізького національного університету. - №4(8). – 2010. - С.103-107.
12. Ячменьова В. М. Забезпечення стійкості діяльності промислових підприємств [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04/ В. М. Ячменьова. – Луганськ, 2008. – 32 с.

РЕЗЮМЕ

Матушевская Елена

Экономическая устойчивость предприятия: методики и методы оценки

В статье проводится анализ современных методик оценки экономической устойчивости предприятий, в результате чего доказано существование актуальной проблемы в оценке экономической устойчивости предприятий промышленности Украины. Определены достоинства и недостатки методов оценки экономической устойчивости промышленных предприятий.

RESUME

Matushevs'ka Olena

Economic sustainability of enterprise: techniques and evaluation methods

The paper analyzes current methods of assessing of the economic stability of the enterprises. As the result it has been proved the existence of actual problems in assessing of the economic sustainability of industrial enterprises of Ukraine. The advantages and disadvantages of methods for assessing of the economic viability of industrial enterprises are defined.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2012 р.